

Награђени мастер рад

Универзитет у Београду, Географски факултет, Институт за просторно планирање

Кандидат: ма Љубица Петровић

Ментор: проф. др Дејан Филиповић

Чланови менторске комисије: доц. др Богдан Лукић, доц. др Снежана Ђурђић

Награду „Димитрије Перишић” коју додељује Институт за архитектуру и урбанизам Србије за најбољи мастер рад одбрањен у школској 2012/2013. год. на Географском факултету, Институт за просторно планирање, добила је ма Љубица Петровић. Мастер рад на тему *Еколошке мреже у функцији планирања и уређења простора* под менторством проф. др Дејана Филиповића и пред комисијом у саставу доц. др Богдан Лукић и доц. др Снежана Ђурђић, одбрањен је 22. јула 2013. год. на Географском факултету.

Тема рада

И поред тежње да се заштити природа, савремени процеси урбанизације, индустријализације и пољопривредне производње допринели су озбиљној фрагментацији природних подручја, губитку станишта, истребљењу бројних врста, као и заустављању производње природних ресурса на подручју читаве Европе. Напори да се спрече ови изазови резултирали су развојем модела еколошких мрежа на међународном, регионалном и националном нивоу, у смислу јачања интегритета и очувања биолошке разноврсности.

Идући у сусрет овим тежњама, установљена је еколошка мрежа у Републици Србији чије је успостављање прописано *Законом о заштити природе* (Службени гласник РС, 36/2009), а обухвата међусобно повезана или просторно блиска еколошка подручја од националног и међународног значаја. У процесу приступања Европској унији, подручја од међународног значаја предлажу се за ЕУ еколошку мрежу НАТУРА 2000, која представља основни програм у политици заштите природе Европске уније. У функцији спровођења међународних обавеза у области заштите природе и биодиверзитета у Републици Србији ради се на ЕМЕРАЛД мрежи у циљу успостављања еколошке мреже у Србији.

У раду су дати: преглед основних елемената еколошке мреже на територији Републике Србије, процена стања површина значајних за очување биодиверзитета, преглед документационе и правне основе за успостављање еколошке мреже и формулисане су неопходне активности потребне за израду еколошке мреже. Такође, дати су прикази неких од угрожавајућих фактора биолошке разноврсности и процеса успостављања еколошких мрежа као и планови развоја еколошке мреже у Србији. Посебан акценат стављен је на интеграцију еколошких

мрежа и просторног планирања на различитим нивоима, уз примере добре праксе земаља Европске уније, који као такви потврђују функционални однос који постоји између еколошких мрежа и других видова коришћења земљишта и указује да је секторска интеграција један од кључних корака успешног увођења еколошких мрежа на одређеном подручју.

Концепт рада

Рад је конципиран у пар тематских целина. Прва целина садржи приказ основних елемената еколошке мреже и приказ површина које су на територији Републике Србије издвојене као централна подручја, као и приказ еколошких коридора. У том погледу се издвајају:

- заштићена подручја проглашена на основу Закона, подручја у поступку проглашења заштите и подручја која су одговарајућим стратешким документима планирана за заштиту, са приоритетним циљем очувања биодиверзитета. Укупна површина коју обухватају заштићена подручја у Републици Србији износи 518.204 ха, што чини 5,86 % територије. Законом је установљено 464 заштићена подручја на територији Србије, која су од посебног значаја за очување и унапређење природе: 5 националних паркова, 16 предела изузетних одлика, 71 строги и специјални резерват природе, 16 паркова природе, 313 споменика природе ботаничко-дендролошког, геоморфолошког, геолошког и хидролошког карактера и 42 подручја са интегралним културно-историјским и природним вредностима (простори око непокретних културних добара и знаменита места);
- подручја од посебног интереса за очување, односно ЕМЕРАЛД мрежа, која су идентификована на основу *Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта (Бернска конвенције)*, а у Републици Србији издвојено је 61 потенцијално подручје значајно за заштиту и очување;
- међународно значајна подручја за птице у складу са приоритетима Европске уније (*IBA - Important bird areas*) у Србији укључују 35 локалитета који су проглашени као глобално важно станиште за очување птица;

- међународно значајна подручја за биљке (*IPA - Important plant areas*) представљају мрежу најважнијих локалитета за заштиту флоре, а у Србији је издвојено укупно 62 IPA локалитета;
- одабрана подручја значајна за дневне лептире у складу са међународним прописима (*PBA - Selected areas for butterflies*) у Србији заузимају 903.643 ха и обухватају укупно 40 локалитета;
- подручја која се налазе на листи *Конвенције о влажним стаништима* од међународног значаја - *Рамсарска подручја*. Овај статус је за сада на територији Србије добило 9 подручја од којих је 8 заштићено;
- спелеолошки објекти;
- погранична подручја која омогућавају повезивање са еколошким мрежама суседних земаља у складу са међународним прописима;
- подручја приоритетних типова станишта идентификована у складу са *Правилником о критеријумима за издвајање типова станишта, о типовима станишта, осетљивим, угроженим, ретким и за заштиту приоритетним типовима станишта, и о мерама заштите за њихово очување*;
- станишта дивљих врста које су ретке и угрожене на националном, европском и светском нивоу као и станишта ендемичних врста утврђених *Правилником о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива*;
- остала еколошки значајна подручја која нису обухваћена овим подручјима која су као еколошки значајна утврђена просторним плановима.

У другој тематској целини пажња је посвећена угрожавајућим факторима биодиверзитета, а то су уједно и фактори који угрожавају формирање еколошких мрежа. Најзначајнији угрожавајући фактори природних станишта су: процес фрагментације, утицаји пољопривредног окружења (директни утицаји, одводњавање, загађење из дифузних извора), урбанизација, бесправна изградња на заштићеним подручјима, изградња инфраструктурних објеката, експлоатација минералних сировина, интензивно шумарство и др. Један од главних узрочника губитка биодиверзитета и деградације екосистема је промена коришћења земљишта што доводи до прекида функционалне везе између врста и станишта и слабљења

њихове отпорности и резистенције на претње са којима се суочавају, а извор ових проблема може се наћи и у недовољној интеграцији циљева очувања биодиверзитета и заштите екосистема и њихових функција са политиком управљања простором на националном, регионалном и локалном нивоу.

Трећа тематска целина има за циљ истицање улоге просторног планирања у процесу увођења еколошке мреже у Србији, како у заштићеним зонама, тако и ван њих, на локалном и регионалном нивоу. Постоји потреба да се осигура стално продубљивање интеграције просторног планирања и других области које се тичу управљања простором, са очувањем природе, која треба да буде заснована на најбољем знању и кроз руковођење спровођења политика, размену искустава и добре праксе, са посебним нагласком на сарадњи међу различитим секторима.

Процес увођења еколошких мрежа у Србији се тек развија, а њихово повезивање са просторним планирањем на различитим географским нивоима може, према томе, бити посматрано као кључни корак за будућност, и то не само због очигледног функционалног односа који постоји између еколошких мрежа и других видова коришћења земљишта и инфраструктуре, већ и зато што је остваривање овог концепта кроз просторно планирање један од главних механизма за успостављање концепта одрживог развоја.

проф. др Дејан Филиповић